

UDK:37.1174

Gulbaxor ISHMURADOVA,
Qarshi davlat universiteti dotsenti, p.f.n
Email: gulbaxorishmuradova@gmail.com
Elnur MIRZAYEV,
Toshkent davlat pedagogika universiteti tadqiqotchisi

Qarshi davlat universiteti professori N.Oripova taqrizi asosida

METHODOLOGY FOR IMPROVING THE CONSTRUCTIVE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF TECHNOLOGICAL EDUCATION

Annotation

This article will talk about improving constructive competencies, which are important in the activities of teachers of future technological education. To do this, the concepts of competence and competency are analyzed by the content of definitions given by researchers and the content of design and design competencies and ways to improve them are indicated.

Key words: Competencies, competence, technology, logic, graphics, design competencies.

МЕТОДИКА ПОВЫШЕНИЯ КОНСТРУКТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В данной статье речь пойдет о совершенствовании конструктивных компетенций, имеющих важное значение в деятельности будущих педагогов технологического образования. Для этого анализируется содержание определений, данных исследователями понятиям компетенции и компетентности, а также указывается содержание проектных и конструкторских компетенций и пути их совершенствования.

Ключевые слова: Компетенции, компетентность, технологии, логика, графика, конструкторские компетенции.

BO'LAJAK TEXNOLOGIK TA'LIM O'QITUVCHILARINING KONSTRUKTIV KOMPETENTLIGINI TAKOMILLASHTIRISH METODIKASI

Аннотация

Mazkur maqolada bo'lajak texnologik ta'lim o'qituvchilari faoliyatida muhim ahamiyatga ega bo'lgan konstruktiv kompetensiyalarni takomillashtirish haqida so'z boradi. Buning uchun kompetensiya va kompetentlik tushunchalariga ilmiy-tadqiqotchilar tomonidan berilgan ta'riflar mazmuni tahlil qilib berilgan hamda loyihalash va konstruktorlik kompetensiyalarining mazmuni va ularni takomillashtirish yo'llari ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Kompetensiya, kompetentlik, texnologiya, loyihalash, grafik, konstruktorlik kompetensiya.

Kirish. Keyingi yillarda ta'limni isloh qilish borasida olib borilgan ishlar natijasida Oliy ta'lim tizimi muassasalarida bakalavrlar tayyorlash tizimida o'zgarishlar kiritildi. Umumiy o'rta ta'lim maktablari uchun texnologiya fani o'qituvchilarini tayyorlash to'rt yildan uch yilga qisqartirildi. Kunduzgi ta'lim shaklida tahsil oluvchi talabalarning malakaviy amaliyot o'tkazish tartibiga ham o'zgartirishlar qilindi. Bunda 4+2 tartibdagi malakaviy amaliyoti 3-6 semestrlarda amalga oshiriladi. Bunda haftaning 4 kuni nazariy va 2 kuni amaliy shaklda umumiy va o'rta ta'lim maktablarida o'tkaziladi.

Texnologik ta'lim yo'nalishi bo'yicha bakalavrlar tayyorlashning malaka talablarida ta'lim samaradorligini ta'minlashda pedagogik vazifa sifatida quyidagilar belgilangan: dars maqsadlariga ko'ra o'quvchilar imkoniyatidan kelib chiqib vazifalarni belgilash, dars mavzusiga mos namoyish va tarqatma materiallardan foydalanish, darsda vaqt taqsimotini to'g'ri rejalashtirish, ta'lim jarayonida AKTdan unumli foydalanish, o'quvchilarning o'zlashtirish natijalariga ko'ra darsni tashkit yetish va ta'lim berishdagi yondashuvlarning samaradorligini tahlil qilish, o'quvchilarning ta'limiy maqsadlari va yosh xususiyatlariga mos keladigan o'qitish usullari va yondashuvlarni tanlash, o'qitishning faol usullaridan foydalanish, o'quvchilarning asosiy kompetensiyalari va hayotiy ko'nikmalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan usullardan foydalanish, o'quvchilarning jamoaviy va loyihaviy ishlarini tashkil yetish, o'z-o'zini nazorat qilish ko'nikmalaridan foydalanish, o'quvchilarga differensial yordam berish, nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlash, o'quvchilarni mustaqil ishlash imkoniyatini yaratish, darsda motivatsiyaga yerishish, sinfda samarali muloqotga yerishish kabi vazifalar belgilangan.

Ushbu vazifalarni amalga oshirish uchun bo'lajak texnologik ta'lim o'qituvchisidan yangi dars loyihalarini ishlab chiqish uchun konstruktorlik kompetensiyalar talab yetiladi.

XIX-asrda mutaxassislarning malakasini tahlil qilish, ko'plab olimlarning fikriga ko'ra, uning integral va analitik qobiliyatlarini rivojlantirishga asoslanishi kerak. Ijtimoiy rivojlanish dinamikasi shuni ko'rsatadiki, insonning kasbiy faoliyati uning kasbiy mavqeyining butun davri uchun oldindan belgilanmagan va uning kasbiy mahoratini uzluksiz va doimiy ravishda takomillashtirishni talab qiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Tadqiqot davomida muammo bo'yicha adabiyotlarni tahlil qilish asosida dunyoda sodir bo'layotgan doimiy o'zgarishlar bilan shartlangan va "kattalarning muvaffaqiyati"ga qo'yiladigan talablarni belgilaydigan kompetensiyaning muhim belgilari aniqlandi:

1. Kompetensiya muayyan aniq bir sohada fanga oid bilim va ko'nikmalar bilan birlashtirilgan va umimlashtirilgan malakalarning faoliyatga asoslangan xususiyatiga ega.

2. Kompetensiya muayyan vaziyatda o'zini adekvat baholash asosida tanlov qilish qobiliyatida namoyon bo'ladi. Agar biz kasbiy tayyorgarlikni kasbiy rivojlanish jarayoni, kelajakdagi kasbiy faoliyat tajribasini o'zlashtirish deb tushunsak, unda kompetensiyali mutaxassis kelajakka qaraydi, o'zgarishlarni kutadi va kelajakka qaratilgan deb aytishimiz mumkin [1].

Ta'limni modernizatsiya qilish ta'lim mazmunini yangilashning yeng muhim konseptual yo'nalishlaridan biri sifatida kompetensiyaga asoslangan yondashuvni amalga oshirishni o'z ichiga oladi. Shu bilan birga, jahon ta'lim amaliyotiga murojaat qilib, "asosiy kompetensiyalar" tushunchasi markaziy, o'ziga xos "tugun" toifasi sifatida ishlaydi, chunki u

integrativ xususiyatga ega, bilim, mahorat va ta'limning intellektual tarkibiy qismlarini birlashtiradi. Shuni ta'kidlash kerakki, modernizatsiya strategiyasi "natijadan" ("chiqish standarti") shakllangan ta'lim mazmuni uchun asos bo'lgan kompetensiyaga asoslangan yondashuvga asoslanadi. Shu bilan birga, ta'lim mazmunini yangilash uchun asosiy (asosiy) bo'lgan kompetensiyalar ko'rib chiqiladi. Kompetensiya yondashuvi muammosi bo'yicha xorijiy va mahalliy psixologik-pedagogik adabiyotlarning tahlili shuni ko'rsatadiki, bugungi kunda "kompetentlik" va "kompetensiya" tushunchalarini aniq tavsiflovchi yagona talqin mavjud yemas, shuningdek ularning asosiy konstruksiyalarining umumiy qabul qilingan ta'riflari mavjud yemas, ular asosiy ko'nikmalar, kompetensiyalar, asosiy malakalar, asosiy ko'nikmalardir. Biz pedagogik tezausga kompetensiya paradigmasi (kompetentlik, kompetensiya, kompetensiyaviy yondashuvi) tomonidan kiritilgan tushunchalar bo'yicha mutaxassislarining fikrlarining qutblanishini kuzatamiz.

Xo'sh, kompetentlik nima? Kasbiy kompetentlik negizida qanday sifatlar aks yetadi? Pedagog o'zida qanday kompetentlik sifatlarini aks yettira olishi zarur? mazmundagi savollarga N. A. Muslimov o'z tadqiqotlari natijasida quyidagicha ta'rif bergan: "Kompetentlik" (ingl. "competence" –"qobiliyat") –faoliyatda nazariy bilimlardan samarali foydalanish, yuqori darajadagi kasbiy malaka, mahorat va iqtidorni namoyon yeta olishi. Kasbiy kompetentlik mutaxassis tomonidan alohida bilim, malakalarning yegallanishini yemas, balki har bir mustaqil yo'nalish bo'yicha integrativ bilimlar va harakatlarning o'zlashtirilishini nazarda tutadi [2].

Tadqiqot metodologiyasi. MDX mamlakatlari psixologiya va pedagogika fanida kompetensiyalar yondashuv muammolari V. I. Baydenko, G. I. Ibragimov, V. A. Kalney, A. M. Novikov, Y.YE. L. Kogan, V. V. Laptev, Y.YE. A. Lenskaya, I. D. Frumin, B. D. Yyelkonin, V. A. Bolotov, V. V. asarlarida ko'rib chiqilgan. Serikov, N. Xomskiy, R. J. Ravenna, N. V. Kuzmina, A. K. Markova, V. N. Kunitsina, I. A. Zimnaya, D. A. Ivanov, V. G. Belitskiy, G. S. Selevko, Y.G. Tatura, A. V. Xutorskiy, N. A. Grishanova, O. YE. Lebedeva, T. N. Lobanova va boshqalarning ilmiy-tadqiqoi ishlarida tahlil qilingan unda yyetakchi g'oya umumlashtirilgan bilim, ko'nikma va faoliyat usullarini o'zlashtirishga yo'naltirilgan. Ular "kompetentlik" va "kompetensiya" tushunchalarini farqlaydilar.

Kompetensiya yondashuvi L.S.Vigotskogo, A.N.Leontyeva, D.B.Yelkonina, P.Y.Galperinaning nazariy tushunchalariga asoslanadi. Galperin va boshqalar, bu ta'lim va tarbiya jarayonining asosiy psixologik qonuniyatlarini, ontogenetik yoshga bog'liq shaxs rivojlanishining umumiy qonuniyatlarini hisobga olgan holda ta'lim faoliyatining tuzilishini ochib beradi.

Tahlil va natijalar. Kompetentlik -bu ma'lum bir sohada muvaffaqiyat qozonish uchun bilim, ko'nikma va shaxsiy fazilatlarini qo'llash qobiliyati. Kompetensiya-bu umuman yoki ma'lum bir faoliyat sohasidagi mutaxassisning professionallik tizimini tashkil yetuvchi shakllangan kompetensiyalar to'plami [2]. Kompetensiyalar:

- 1) maqsadlarni belgilashning yangi turi;
- 2) kompetensiyalar ta'limning maqsadi va natijasi sifatida;

3)"talabalarga yo'naltirilgan" ta'limga o'tish. To'g'ridan-to'g'ri o'quv jarayonida biz talabalarni hayotda faol bo'lishga o'rgatishimiz kerak.

Bizga ma'lumki, kompetensiyalar - bu shaxsning shaxsiy va ishbilarmonlik fazilatlarini, ishini samarali bajarish va yuqori natijalarga yerishish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar yig'indisidir[3].

N. V. Kuzminaning fikricha, pedagogik faoliyat beshta komponentni o'z ichiga oladi: gnostik, bu pedagogik tizimning qonuniyatlari va mexanizmlari to'g'risida yangi bilimlarni to'plash va olish muammosini hal qiladi; loyihalash-o'qitiladigan kursning maqsadlari va ularga yerishish yo'llarini loyihalash bilan bog'liq; konstruktorlik- shu jumladan kurs mazmunini tanlash va kompozitsion qurish bo'yicha harakatlar., darslarni o'tkazish shakllari va usullari; tashkiliy- rejalashtirilganlarni amalga oshirish vazifasini hal qilish; kommunikativ- shu jumladan pedagogik jarayonning predmeti va obyekti o'rtasida pedagogik

jihatdan tegishli munosabatlarni o'rnatish bilan bog'liq harakatlar [4].

Biz o'z tahlillarimizda bo'lajak texnologik ta'lim o'qituvchilaridan talab qilinadigan loyihalash va konstruktorlik kompetensiyalarga ko'proq yetibor beramiz. Loyihalash - kompetensiyasi ko'nikmalarni nazarda tutadi, uning mohiyati kasbiy faoliyat talablarini hisobga olgan holda o'quv kursining aniq maqsadlarini shakllantirishdan iborat; belgilangan maqsadlarni hisobga olgan holda o'quv kursini rejalashtirish; aqliy harakatlarning shakllanish bosqichlarini hisobga olgan holda; ushbu kursni o'zlashtirishda talabalarining mumkin bo'lgan qiyinchiliklarini oldindan bilish va ularni bartaraf yetish yo'llari; muvaffaqiyatli mahorat bilim, ko'nikma va malakalarga hissa qo'shadigan tinglovchilarning yeng oqilona faoliyat turlarini aniqlash; talabalarining o'z faoliyatiga munosabati va ularni tuzatish qobiliyatini hisobga olgan holda; kursning fanlararo aloqalarini o'rnatish; kurs davomida illyustrativ materialni tanlash; o'rganishga tabaqalashtirilgan yondashuvda ko'rinishi.

Bo'lajak texnologik ta'lim o'qituvchilarini tayyorlashda konstruktiv kompetensiya quyidagilardan iborat: axborot mazmunini tarkibini tanlash va rivojlantirish; ushbu ma'lumotni o'rganish mumkin bo'lgan talabalar faoliyatini loyihalash; talabalar bilan samarali hamkorlik qilish uchun o'z faoliyati va xatti-harakatlarini loyihalashtirish. Shu munosabat bilan o'qituvchi quyidagilarga qodir bo'lishi kerak: bitta dars uchun materialni tanlash; undagi asosiy tushunchalar va mazmunni aniqlash; darsda faktik va nazariy o'quv materialining to'g'ri muvozanatini topish., darslarning bir bosqichidan ikkinchisiga mantiqiy o'tishni rejalashtirish; nazariy materialni oddiydan murakkabgacha tartibga solish; belgilangan maqsadlar asosida vazifalar tizimini tanlash va ishlab chiqish; maqsadlariga qarab oqilona dars tuzilishini tanlash; mustaqil ish uchun vazifalarni ishlab chiqish.

Konstruktiv kompetensiya deyilganda talabaning yoshi va individual qobiliyatlari bilan bog'liq holda o'quv materiallarini loyihalash, tanlash va to'plash imkoniyati tushuniladi. Konstruktiv pedagogik kompetensiyaning funksional ahamiyati shundaki, uning shakllanishi texnologiya o'qituvchisining turli vaziyatlarni oqilona baholash, vujudga keladigan muammolarni konstruktiv hal qilish, pedagogik maqsad va vazifalarni belgilash, talaba shaxsining pozitsiyasini ko'rish ko'nikmalarini yegallashini nazarda tutadi. Bo'lajak texnologik ta'lim o'qituvchilarining konstruktiv kompetensiyasini rivojlantirishda Chizma geometriya va muhandislik grafikasi fanini o'rni kattadir. Mazkur fanni o'rganish jarayonida quyidagi yelementlar: sxemalar, chizmalar, jadvallar, multimedia taqdimotlari va fanni o'zlashtirish jarayonida foydalaniladigan multimedia texnologiyalari muhim ahamiyatga ega. Multimedia talabalar tomonidan turli ilmiy loyihalarni ishlab chiqishda muhim rol o'ynaydi. Bularning barchasi talabalarining kompetensiya tizimini sifat jihatidan takomillashtirish va ular orasida zarur grafik madaniyatni shakllantirish imkoniyatlarini belgilaydi. Agar o'quv jarayoni turli xil chizmalar ko'rinishidagi grafik ma'lumotlarning o'zgaruvchan o'zgarishiga asoslangan bo'lsa, talabalarining dastlabki grafik mashg'ulotlariga alohida ahamiyat beriladi. Shu bilan birga, o'qituvchilar berilgan chizma va jadvallar, rasm orqali grafik tuzilmani tushunishadi, muayyan qonunlar va qoidalar muvofiq obyektni kattaligi va fazoviy joylashuviga muvofiq qat'iy ravishda amalga oshiriladi. Bo'yalgan obyektni shakli va o'lchamlarini aniq takrorlash kerak. Grafika qonunlarini bilish talabalarga texnik ijodkorlikning asosi bo'lgan fazoviy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi [5].

Konstruksiyalash darslarida talabalarda mantiqiy fikrlash, fazoviy tasavvur, badiiy did va nozik vosita mahorati rivojlanadi. Konstruksiyalash samarali faoliyatdir, chunki u ma'lum bir mahsulotni olishga qaratilgan. Qurilishning ikki turi mavjud: texnik va badiiy. Konstruktiv pedagogik kompetensiyalar rejalashtirilgan yakuniy natijaga yerishish uchun darsni, uchrashuvni, mashg'ulotni makon va zamonda qanday tashkil yetishga alohida psixologik yondashuvni talab yetadi: qayyerdan boshlash kerak, qanday vazifalar tizimini ishlab chiqish kerak, ularni amalga oshirishni qanday tashkil qilish va o'tkazish kerak. Konstruktiv kompetensiyalarni shakllantirish jarayonida turli xil vazifalar: psixologik, kognitiv faoliyat rivojlantiriladi. Shu bilan

fazilatlar va qiziqish rivojlantiriladi, mazmunli, qiziqarli o'quv materiallari osongina va doimiy ravishda o'zlashtiriladi.

Texnologiya darslarida buyumni konstruksiyalash -bu ma'lum bir maqsadga yega bo'lgan har xil turdagi mahsulotlarni yaratish jarayoni. Konstruksiyalash jarayonida turli xil grafik tasvirlar, 3D modellar va texnik hisob-kitoblardan iborat bo'lishi mumkin bo'lgan mahsulot loyihasi tuziladi.

Talabalarga konstruktiv kompetensiyalarni o'rgatishning ba'zi usullari quyidagicha: o'qituvchining qurilish texnikasini namoyish qilishi; namunani namoyish qilishi; vazifani

tushuntirish; shaxsiy qurilish texnikasini ko'rsatish; berilgan mavzu bo'yicha qurilish va h.k.

Xulosa va takliflar. Shunday qilib, bo'lajak texnologik ta'lim o'qituvchilarida konstruktorlik kompetensiyalarni takomillashtirish ikki yo'nalish bo'yicha olib boriladi:

-birinchi yo'nalish bevosita darsni tashkil qilish va o'tkazishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish hamda mashg'ulotning original tuzilmasini ishlab chiqish;

-ikkinchi yo'nalish yangi buyumlarni konstruksiyalarini ishlab chiqishdagi faoliyatini takomillashtirish orqali yerishiladi.

ADABIYOTLAR

1. Компетентностный подход в педагогическом образовании: коллективная монография / под ред. В.А. Козырева, проф. Н.Ф. Радионой и проф. А.П. Тряпицыной. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2005. – 392 с.
2. Муслимов Н.А. Муслимов Н.А., Усманбаева М, Сайфуров Д, Тўраев Д. Педагогик компетентлик ва креативлик асослари. –Т.: ПКҚТМО,2015.
3. Ishmuradova G. Mutaxassis kadrlar tayyorlashda kompetensiyalarning ta'rifi va ularning turlari . O'zMU xabarлари 2024 y.4 1/5/1 123-126 bet.
4. Кузьмина Н.В. Способности, одаренность, талант учителя. – Л., 1985.
5. Зимняя, И.А. Педагогическая психология. / И.А. Зимняя. – М.: Логос, 2000. С. 68-75..
6. Лобанова Т.Н. Построение модели ключевых компетенций // Стратегия управления персоналом. – 2002. – № 11.